

Capítol 1

EL DELTA - L'ALBUFERA

PAISATGES D'AIGUA

EL DELTA

Tot té un principi i un final, i també una raó o un perquè de tot plegat. L'inici del riu Ebre, el seu naixement, contràriament a allò que es pensava, no és a Fontibre, sinó a les fonts del riu Híjar, també a Cantàbria.

Els sediments que es dipositen a les acaballes del seu curs fan que el final de l'Ebre esdevingui una llarga abraçada amb la Mediterrània, on aigua dolça i aigua salada entren en íntim contacte per formar un dels paisatges més espectaculars de Catalunya: el delta de l'Ebre.

L'aigua és símbol de vida, i tots relacionem el curs d'un riu amb la nostra pròpia existència. Potser per això, l'Ebre ens ofrena un paisatge paradisiac quan està a punt de morir, com si ens volgués deixar un missatge pòstum. El riu ens regala una rica biodiversitat aprofitable per l'home, que pot desenvolupar una intensa activitat agrària i pesquera, però a canvi ens obliga a acceptar un compromís de respecte cap a la natura. Una subtil minva del cabal d'aigua, la sobreexplotació dels arrossars o de l'activitat pesquera, una presa més que freni l'arrossegament de sediments, poden ser prou motius perquè aquest equilibri es trenqui per sempre.

El delta de l'Ebre té la bellesa d'un oasi i la fragilitat d'un miratge del desert.

Aquestes terres, lluny de ser causa de conflicte entre valencians i catalans, han mantingut des de sempre forts lligams d'unió entre tots dos pobles. No és per atzar que el bisbat de Tortosa, des de fa més de mil anys, estengui la seva acció a cavall entre el País Valencià i Catalunya amb total naturalitat, sense trobar-hi fronteres de cap mena. Tampoc no hem d'oblidar que la cultura ebreca és com és gràcies en part a l'aportació dels valencians que, durant la segona meitat del segle XIX, emigraren a aquestes terres per encetar el conreu de l'arròs, quan el delta era només un aiguamoll deshabitat. La petjada valenciana encara hi és present. Només cal escoltar el català que es parla en aquest indret del país per adonar-se que molts dels seus modismes són també propis del País Valencià.

La primera parada per conèixer l'ànima d'aquest espai natural serà, encara que sembli paradoxal, en una antiga fusteria, reconvertida en local d'assajos. És la seu del grup de música Quico el Célio, el Noi i el Mut de Ferreries.

Acostumats a veure els músics caracteritzats, ara es fa estrany trobar-los de paisà com si res. L'orgull identitari està present a tota hora durant la conversa. Els músics se senten pagats: gràcies a la seva petita contribució, a molta gent ja no li fa vergonya parlar *ebrenc* a Barcelona. Ara l'estima per la seva terra és l'empenta per dur a terme un nou projecte, la creació del Centre d'Interpretació de la Jota. Aquest espai físic i virtual pretén potenciar la jota catalana perquè sigui reconeguda també com una música d'arrel catalana. No calen experts perquè facin aquesta afirmació, ja ho diu una tonada popular:

Si a l'Ebre cantem la jota
no és per equivocació.

Hi ha gent que es pensa que ho fem
perquè estem prop d'Aragó.

La jota és tan catalana
com la sardana i el porró.

QUICO EL CÉLIO, EL NOI I EL MUT DE FERRERIES

És un grup de folk creat l'any 1992. Amb un gran sentit identitari i compromís social, les lletres de les seves cançons són una mena de crònica musical de les Terres de l'Ebre, adobada amb una gran comicitat en les seves interpretacions. Cada un dels components representa un personatge damunt l'escenari. L'*alter ego* d'Artur Gaya, el líder del grup, és Quico el Célio, un cec inspirat en un violinista tortosí. El grup rescata així la idea que els cecs eren qui antigament narraven els esdeveniments de l'època, escampant les notícies pertot arreu, gràcies als populars romanços. Quique Pedret (el Noi), Jordi Fusté (el Mut de Ferreries) i tres músics més: Josep Lanau (Jaume Matamoros), Sergi Molina (lo *sinyor* Bertomeu) i Quique Pellicer (Vicent) completen la nòmina d'aquesta formació.

↑ Una antiga fusteria és el local d'assajos de Quico el Célio, el Noi i el Mut de Ferreries.

↖ Vista del castell de la Suda de Tortosa des del riu Ebre.

↖ Barraca al delta de l'Ebre.

← Barraca a l'Albufera.

↑ El David practica amb l'exemple i ens mostra la barraca on viu.

LA BARRACA: EL PAISATGE FET HABITATGE

Per comprendre millor el tarannà ebrenc, una altra visita obligada és al mestre barraquer David Monllau. Ell va ser qui va començar la tasca de recuperació de les barraques tradicionals quan aquestes construccions quasi havien desaparegut.

La barraca és l'edificació típica del delta de l'Ebre i de l'Albufera de València. A Europa també en trobem a aiguamolls com el delta del Danubi, el delta del Po, la Camarga francesa o Doñana. L'explicació és senzilla. L'absència de pedreres en aquests llocs fa que les matèries primeres bàsiques per a la construcció siguin les mateixes: fang, canyes i palla.

Antigament, les barraques es destinaven a usos molt diversos, com ara habitatge temporal o permanent de pescadors d'aigua dolça i salada, pagesos i jornalers, però també com a corrals o magatzems de les eines del camp. Avui dia, moltes barraques s'han reconvertit en cases de turisme rural.

La diferència més important entre la barraca catalana i la valenciana es troba en la teulada. Les dues són triangulars, però la valenciana té un angle més marcat perquè corri amb més facilitat l'aigua de les pluges torrencials pròpies de la zona.

↳ Salvador Gómez buida la xarxa després de tirar el rall.

TIRANT EL RALL

El *rallo esparver* és una de les arts de pesca artesanals més senzilles. La van introduir els musulmans a la Mediterrània i a hores d'ara es practica, sobretot, al País Valencià i al delta de l'Ebre. El pescador tan sols compta amb una xarxa de forma circular, guarnida de ploms en tot el perímetre i proveïda d'una corda al centre per sostenir-la. Es practica prop de la vora, bé a peu pla o amb embarcació, però sempre en indrets que no superen els quatre o cinc pams d'aigua. Llançar el rall requereix una mestria especial perquè la xarxa s'estengui completament en l'aire i caigui el més plana possible sobre l'aigua. Després, el pes dels ploms fa que la xarxa es tanqui a poc a poc, fins que els peixos s'hi queden atrapats.

El David va ser autodidacte. Fill de la postguerra, la seva universitat va ser la vida, com a ell li agrada dir. Al seu parer, el secret de la robustesa i la funcionalitat d'aquests habitatges es fonamenta en la humilitat amb què estan fets. No tan sols pels materials emprats (fang, troncs, canyes, cordill d'espart i palla), sinó perquè la barraca pretén conviure amb la natura i no pas desafiar-la, com fa l'arquitectura moderna, més preocupada per aixecar presumptuosos i complexos edificis per on sura l'ego de l'arquitecte immortal de moda.

L'Empar i el Ferran donen fe d'aquestes paraules. Som a ple estiu i dins de la barraca no cal refrigeració. L'aïllament tèrmic i l'orientació de la construcció fa que la temperatura sigui estable entre aquestes parets de fang. A la conversa s'afegeix Salvador Gómez, un dels deixebles del David. El Salvador, a més a més, practica una de les pesques artesanals més antigues, el rall –o lo rall, com es diu aquí. El Salvador proposa a l'Empar i el Ferran anar a la platja de la Marquesa, prop de la punta del Fangar, per procurar-se uns quants llobarros per al dinar. La missió que té el Salvador per davant és èpica: s'ha proposat ensenyar a l'Empar i el Ferran a tirar *lo rall*.

RESERVA NATURAL DEL DELTA DE L'EBRE

Delta és la quarta lletra de l'alfabet grec. La forma en què els sediments dels grans rius han guanyat terreny al mar s'hi assembla molt i, per això, es va adoptar aquest nom per anomenar les seves fèrtils planes. El delta de l'Ebre és la zona humida més gran de Catalunya. L'Empar i el Ferran s'acosten a la Casa de Fusta, l'emblemàtic edifici que acull el punt d'informació del parc natural. El que no s'imaginaven és que hauran de retornar a la seva infantesa per conèixer aquest ric ecosistema. Xavier Abril, biòleg del parc, els proposa descobrir el delta amb bicicleta.

Tots ens hem trobat alguna vegada un pare o una mare que, amb molt d'orgull, com si fos un domador de circ, vol mostrar als seus amics les habilitats que el seu fill ha après. I quan comença la demostració, la criatura queda immòbil, sense badar boca, i el deixa en evidència.

Això és el que va passar aquell dia al delta de l'Ebre. Si canviem el paper del pare pel del biòleg i el del fill per la fauna del delta de l'Ebre, la situació descrita es podria traslladar a la seqüència viscuda amb Xavier Abril. Després d'aparcar les bicicletes vora la llacuna de l'Encanyissada,

- ↑ Desembocadura de l'Ebre amb la llum càlida del capvespre.
- Un bernat pescaire sobrevola poderós la plana del delta.
- ↳ El far de la punta de Fangar amb el sistema de sorrals i dunes mòbils és un dels indrets més fotografiats.

Xavier Abril explica que al delta hi ha catalogades 350 espècies d'aus, ben bé el 60% de les que existeixen a tot Europa. Però res de res. Ni bernats pescaires, ni fotges, ni martinets, ni garses, ni flamencs... Tota aquesta superpoblació està amagada en algun lloc fora del seu abast, mentre el Xavier jura que hi són. Això sí, algun mosquit traïdorenc sí que belluga rondinós pels seus caps.

A poc a poc ja surten al seu pas moltes de les espècies esmentades. L'última parada de la ruta és a la desembocadura. Davant d'ells hi ha l'illa de Sant Antoni i l'illa de Buda, i més enllà el mar. I mar endins, a prop d'un quilòmetre de distància de la costa, encara que no el vegin, hi ha l'antic far de Buda. Construït l'any 1864, amb 51 metres d'alçada va ser el far més alt del món. Un segle més tard, com a conseqüència del retrocés del delta, la construcció quedà envoltada d'aigua fins que la nit de Nadal de 1961 un fort temporal l'enfonsà per sempre. Avui continua submergit sota les aigües, avisant-nos que de nosaltres depèn que aquest meravellós paisatge no sigui tan efímer com la nostra pròpia mirada.

EL DELTA DE L'EBRE AMB BICICLETA

A causa de la seva orografia gairebé plana i de la seva gran extensió, el delta de l'Ebre és un espai perfecte per gaudir amb la bicicleta. El parc natural disposa de les infraestructures necessàries per fer-ho possible amb una extensa xarxa d'itineraris que recorren tots els indrets singulars, com les grans llacunes envoltades per canyissars i jonqueres, les desertes i llargues platges amb dunes o la desembocadura del riu Ebre. Els recorreguts estan esquitxats de panells informatius i torres d'albirament d'aus per observar amb deteniment la fauna. Prop de la Casa de Fusta, hi ha també un servei de lloguer de bicicletes.

